

**МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ТАМХИНЫ ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ЦААШИД
ТАМХИНЫ ХЭРЭГЛЭЭГ БУУРУУЛАХ АСУУДЛЫГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ НЬ
(ТОЙМ СУДАЛГАА)**

Ч. Онончимэг, Ц. Элбэгзаяа, О. Нарантуяа, Д. Золбоо

УИХ -ын гишүүн С. Оюуны ирүүлсэн захиалгын дагуу Монгол Улс дахь тамхины хэрэглээг зохистой хязгаарлан цэгцлэх, Монголын тамхины дотоод зах зээлийн өнөөгийн байдлыг судлах, хэрэглээг бууруулах асуудлын хүрээнд энэхүү судалгааг хийж гүйцэтгэлээ.

Сэдвийн агуулга

- 1. Монгол Улс дахь тамхины хэрэглээ**
- 2. Тамхин бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, импортын өнөөгийн байдал**
 - 2.1. Импортоор нийлүүлж буй тамхины чанарын үзүүлэлт
 - 2.2. Хулхи буюу хуурамч тамхины талаар
 - Хүснэгт 2
 - Зах зээл дээр борлогдож буй тамхины нэр төрөл болон тамхи импортлогч компаниудын мэдээлэл
 - Хүснэгт 3, 4, 5
 - Дүнсэн болон янжуур тамхины импорт улсаар
 - Хүснэгт 6
 - Янжуур тамхи импортлогч аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмчийн мэдээлэл
 - Хүснэгт 7
 - Дотоодын зах зээлд борлогдож буй тамхинд агуулагдах хорт бодисын хэмжээ
- 3. Тамхины талаархи бодлогын баримт бичиг, төрийн хяналт**
 - 3.1 Тамхины хяналтын талаарх бодлогын баримт бичиг
 - 3.2 Тамхин бүтээгдэхүүний стандарт, тээвэрлэлт болон хадгалалтанд тавигдах шаардлага
 - 3.3 Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний татварын талаар
 - 3.4 Тамхины зар, сурталчилгааны талаар

4. Дүгнэлт, зөвлөмж

Ашигласан материал

Нэг. Монгол Улс дахь тамхины хэрэглээ

Дэлхийн хүн амыг өвчлөл, нас баралтад хүргэж буй нэгэн эрсдэлт хүчин зүйл нь тамхидалт юм. Энэ нь халдварт бус өвчний эрсдэлт хүчин зүйлсийн голлох шалтгаануудын нэг юм. Тамхины утаа нь хүний эрүүл мэндэд хортой 4000 гаруй төрлийн хортой нэгдлийг агуулдаг бөгөөд тэдгээрээс багаар бодоход 43 орчим нь хорт хавдарыг үүсгэдэг байна. Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллагын мэдээллээр дэлхий дахинд насанд хүрсэн эрэгтэйчүүдийн гуравны нэг нь тамхи татдаг бөгөөд тамхидалтаас үүдэлтэй өвчнөөр жил бүр 10 хүн тутмын нэг буюу 4 сая гаруй хүн нас бардаг байна.

УИХ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

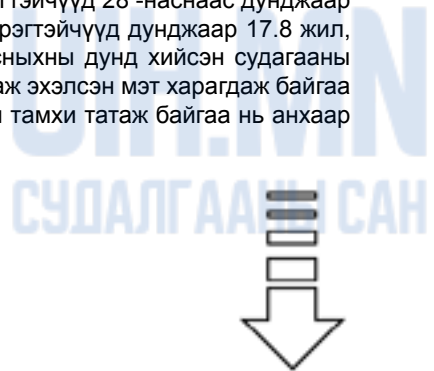
Харин 2030 он гэхэд энэ тоо нь 10 саяад хүрч 2 дахин ихсэх тооцоо гарч байна. Эдгээрээс нас баралтын 70 орчим хувь нь хөгжиж буй орнуудад тохиолдох бөгөөд 21-р зуунд тамхинаас шалтгаалан нас барсан 1 тэрбум хүн болох ба энэ нь 20-р зуунд тамхинаас шалтгаалан нас барсан хүний тоотой харьцуулахад 10 дахин их байхыг анхааруулсан байна.¹⁷ Тамхи таталтын тархалт нь хөгжиж буй орнуудад жилд 3.4 хувиар ихэсч, харин хөгжсөн орнуудад харьцангуй буурч байна. Тухайлбал: АНУ 1960 оны дунд үеэс 1990 оны дунд үе хүртэл тамхидалтын түвшин 1/2-ээр, 1997 оны байдлаар насанд хүрэгсэдийн дунд тамхи таталтын хувь 23 хувиар буурсан байна. Бусад хөгжиж буй олон орнуудад тамхи татдаг хүн амын хувь өсч байгаагийн нэгэн адил Монгол улсад ч энэ хувь өсч байна. Өнөөдөр дэлхийн хөгжсөн орнуудад тамхичидын тоо жил ирэх тутам буурч, тамхины хэрэглээ багассаар байгаа бол хөгжиж буй орнуудад дээрх үзүүлэлт нэмэгдсээр байна.

Энэ нь тамхи үйлдвэрлэгчид аж үйлдвэржсэн орнуудын зах зээлээс шахаж улмаар хөгжиж буй орнуудад гол анхааралаа төвлөрүүлж байгаатай холбоотойгоор тамхины асуудал манай орны хувьд тулгамдсан асуудал хэвээр байсаар байна. Манай улсын хувьд зах зээлийн харилцаанд шилжиж эхэлсэнээс хойшхи хугацаанд тамхи импортлогчдын тоо улам бүр нэмэгдэж, тамхи хэрэглэгчдийн хүрээ эмэгтэйчүүд, охид, залуучуудаар өргөжин, нас нь улам бүр залуужин, тамхи таталтын үзүүлэлтээр 1997 онд монгол эрэгтэйчүүд дэлхийд 42 дугаарт, эмэгтэйчүүд 67 дугаар байранд орж байсан бол 2002 онд ДЭМБ-ийн мэдээлсэнээр манай улс тамхины хэрэглээгээр тэргүүлэх 10 орны тоонд орох болсон нь манай улсын хүн амын тамхины хэрэглээ асар хурдацтай байгааг харуулж байна.

Тамхинаас үүдэлтэй өвчин эмгэг /зүрх судасны өвчнүүд, хавдар зэрэг 40 гаруй өвчин/ хүн амын өвчлөл, нас баралтын үндсэн шалтгаан болж байгаагаас сүүлийн 10 жилд зүрх судасны эмгэгээр нас барах явдал 4-5 дахин нэмэгдэж, нас барж байгаа 6 хүн тутмын нэг нь хавдрын улмаас эндэх болсон нь анхаарал татаж байна. 2007 онд Дэлхийн тамхины хэрэглээний тандалтын тогтолцоо - Монгол судалгааг залуучууд, өсвөр үеийнхний дунд 3 шаталсан хэлбэрээр явуулсан байна.

Энэ судалгаагаар өсвөр үеийнхний 23.4 хувь нь тамхи татдаг, үүнээс 6.9 хувь нь янжуур, 15.4 хувь нь бусад төрлийн тамхин бүтээгдэхүүн /зажилдаг тамхи, хамрын тамхи, сигар, сигарилл зэрэг/ хэрэгдэг бөгөөд 66.2 хувь нь тамхитай орчинд амьдарч байгаа судалгаа гарсан байна.¹⁸ Харин насанд хүрэгчдийн дунд хийсэн судалгаагаар эрэгтэйчүүдийн 43.1 хувь, эмэгтэйчүүдийн 4.1 хувь нь тогтмол тамхи хэрэглэдэг бөгөөд хот суурин газрын эрэгтэйчүүдийн 46.1 хувь, эмэгтэйчүүдийн 7.4 хувь байна.

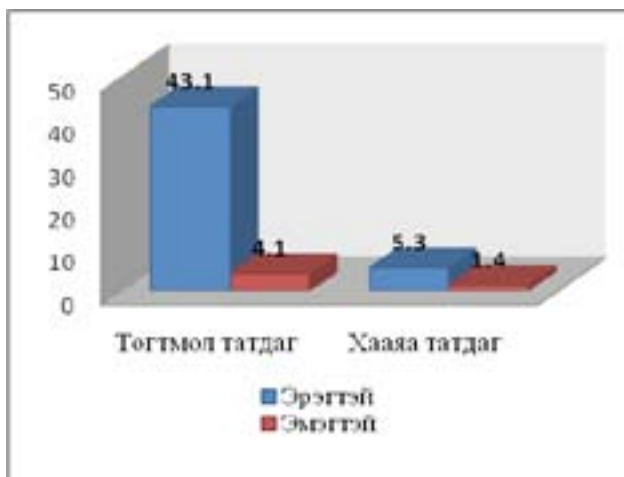
Энэ судалгаагаар тамхи татдаг эрэгтэйчүүд 19, харин эмэгтэйчүүд 28 -наснаас дунджаар тамхи татаж эхэлсэн байх бөгөөд тогтмол тамхи татдаг эрэгтэйчүүд дунджаар 17.8 жил, эмэгтэйчүүд 13.8 жил тамхи татсан байгаа нь өсвөр насныхны дунд хийсэн судагааны дүнтэй харьцуулахад ялгаатай буюу хожуу наснаасаа татаж эхэлсэн мэт харагдаж байгаа ч харьцангуй удаан тухайлбал 14 - 18 орчим жил тогтмол тамхи татаж байгаа нь анхаар асуудлын нэг юм.

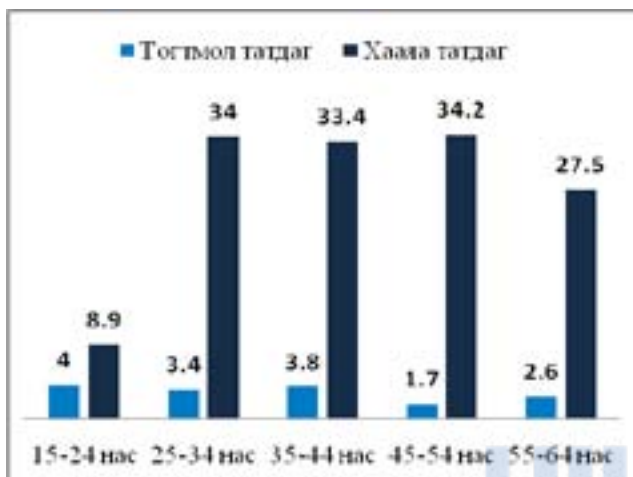
¹⁷ Дэлхийн тамхины хэрэглээний тандалтын тогтолцоо - Монгол 2007 он

¹⁸ Халдварт Бус Өвчний Эрсдэл Хүчин зүйлсийн Тархалтын Түвшин тогтоох судалгаа – 2006 он

Зураг 1. Тамхи таталтын давтамж, хүйсээр /хувиар/

Зураг 2. Тамхи таталтын тархалт, насны бүлгээр /хувиар/

* * *

Хоёр. Манай улсын тамхин бүтээгдэхүүний жилийн нийт хэрэглээ болон тамхины импортын өнөөгийн байдал

Манай улсын хувьд тамхины импорт, борлуулалт чөлөөтэй, гаалийн албан татвар бага, үнэ харьцангуй хямд байгаа нь тамхины хэрэглээг сүүлийн жилүүдэд нэмэгдүүлж, тамхи татах хорт зуршил жилээс жилд өсч байна. Сүүлийн жилүүдэд манай улсад импортоор орж ирэх тамхины хэмжээ болон дотоодын үйлдвэрлэл эрс өсч, 2008 онд л гэхэд импортоор 1867.2 сая ширхэг тамхи орж ирж, дотоодод 1563.0 сая ширхэг тамхи үйлдвэрлэгдсэн байна. 2004 онд нэг хүнд ногдох янжуурын тоо 447 байсан бол 2008 онд энэ үзүүлэлт 1278.2 болж нэг хүнд ногдох янжуурын тоо даруй 2.3 дахин нэмэгджээ.

Манай улсын сүүлийн 5 жилийн тамхины хэрэглээг авч үзэхэд 17.2 - 64.5 хувиар өссөн байна. Энэ тоо нь бага үзүүлэлт биш бөгөөд ялангуяа 2007 онд тамхины нийт хэрэглээ

өмнөх оноос 64.5 хувиар өсч, тамхины импорт өмнөх оноос 2 дахин өссөн нь сүүлийн 5 жилд хамгийн өндөр үзүүлэлт байна. Тамхины нийт хэрэглээг дотоодын үйлдвэрлэл болон импортоор хангаж байгаатай холбогдуулан хүснэгт 1-д сүүлийн 5 жилийн импортын тоо хэмжээ болон дотоодын үйлдвэрлэлийн хэмжээг мөн нийт хэрэглээнд тэдгээрийн эзлэх хувийг харуулсан болно.

Хүснэгт 1

Он	2005 он	2006 он	2007 он	2008 он	2009 -10 *
• Тамхины нийт хэрэглээ /мянган ширхэг/	1,398,708.7	1,778,572.6	2,926,156.4	3,430,184.7	2,106,883.4
• Өмнөх оноос өссөн хувь	-	27.2%	64.5%	17.2%	-38.5%
• Үүнээс: дотоодын үйлдвэрлэл мян. ширхэгээр	769,392.6	1,017,160.0	1,413,740.0	1,563,000.0	1,004,980.0
• Өмнөх оноос өссөн хувь	-	32.2%	39.0%	10.6%	-35.7%
• Импорт мянган ширхэгээр	629,316.1	761,412.6	1,512,416.4	1,867,184.7	1,101,903.4
• Өмнөх оноос өссөн хувь	-	21.0%	98.6%	23.4%	-41.0%
• Нийт хэрэглээнд дотоодын үйлдвэрлэлийн эзлэх хувь	55.0%	57.2%	48.3%	45.6%	47.7%
• Нийт хэрэглээнд импортын тамхины эзлэх хувь	45.0%	42.8%	51.7%	54.4%	52.3%

Монгол улсын тамхины жилийн хэрэглээ ба түүнд эзлэх дотоодын үйлдвэрлэл, импортын хэмжээ

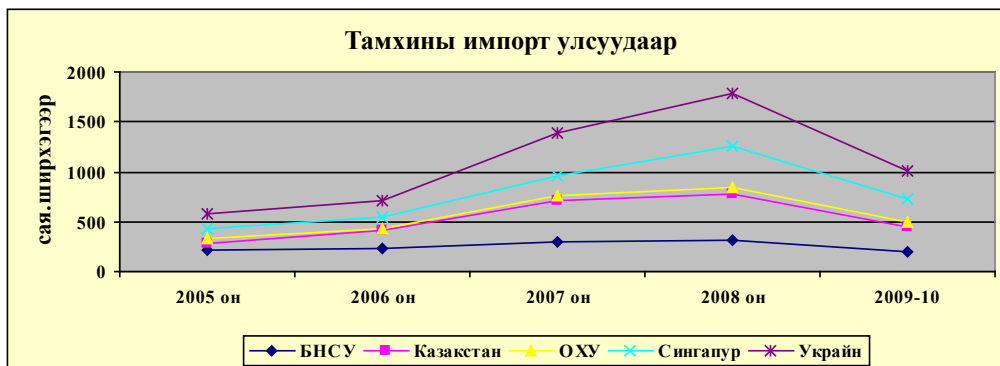
*-2009 оны гүйцэтгэл гараагүй учир эхний 10 сарын байдлаар авсан болно.

2005 - 2006 онд нийт жилийн хэрэглээний 50 -иас дээш хувийг дотоодын үйлдвэрлэлээр

хангаж байсан бол сүүлийн 3 жилд нийт хэрэглээнд эзлэх импортын хэмжээ өсч, жилийн хэрэгцээний тавиас дээш хувийг импортын бараагаар хангаж байна. Тамхи импортлох үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл авсан аж ахуйн нэгж байгууллагууд нийт 21 улсаас тамхи импортлож байна. Хүснэгт 2-д сүүлийн 5 жилд дээрхи 21 улсаас импортолсон тамхины биет хэмжээ болон үнийн дүнг ам доллараар үзүүллээ.

Сүүлийн 5 жилд эдгээр улсуудаас 5,872,2 сая ширхэг тамхи импортолсны 26.7 хувийг буюу 1,566.5 сая ширхэг тамхийг Украин улсаас, 23.6 хувийг буюу 1,388.1 сая ширхэг тамхийг Казакстан улсаас, 21.2 хувийг буюу 1,247.6 сая ширхэгийг БНСУ-улсаас, 18.1 хувь буюу 1,062.0 сая ширхэгийг Сингапур улсаас, үлдэх 10.4 хувийг бусад 17 улсаас импортолж авсан байна. Манай улсын тамхины импортын 89.6 хувийг дээрх 4 улс нийлүүлж байна.

2005 оноос хойш янжуур тамхи импортлох зөвшөөрөлтэй 35 аж ахуйн нэгж, байгууллага байгаагаас Хятад, Их британи, БНСУ-ын 100%-ийн хөрөнгө оруулалттай 3, хамтарсан хөрөнгө оруулалттай 5 буюу БНХАУ-ын 3, АНУ-1, БНСУ- 1, үлдсэн 27 аж ахуйн нэгж байгууллага нь монгол улсын 100 хувийн хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж компаниуд үйл ажиллагаагаа явуулж байна. (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг хүснэгт 5-с харна уу.)

* * *

2.1. Имportoор нийлүүлж буй тамхины чанарын үзүүлэлт

Янжуур тамхи нь янжуур тамхины техникийн ерөнхий шаардлагад заасны дагуу физикийн болон химийн үзүүлэлтүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ буюу шаардлагыг хангасан байх ёстой. Энэ химийн үзүүлэлтүүдэд бохь, никотин, нүүрстөрөгчийн дутуу исэл, афлатоксин В1, В2, пестицид, нийлбэр гамма идэвхижил, мансууруулах бодис гэсэн үзүүлэлтүүд орох бөгөөд эдгээр элементүүдийн тамхинд байх зөвшөөрөгдсөн дээд хэмжээ нь доорхи хүснэгтэд үзүүлсэн түвшинд байх ёстой.

№	Үзүүлэлтийн нэр	Хэмжих нэгж	Зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
1	Бохь	Мг/ш	14,0
2	Никотин	Мг/ш	1,3
3	Нүүрстөрөгчийн дутуу исэл	Мг/ш	15,0
4	Афлатоксин	Мкг/кг	Байж болохгүй

5	Пестицид	хлорорганик	Мг/кг	0,1
		фосфорорганик	Мг/кг	0,2
6	Нийлбэр гамма идэвхжил /хяналтын түвшин/		Бк/г	250,0
7	Мансууруулах бодис		-	Байж болохгүй

* * *

Эдгээр үзүүлэлтүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ манай улсад орж ирж, борлогдож байгаа тамхины хувьд ямар байгааг тодруулж үзсэн. Тамхины хайрцагны талд монгол хэлээр дараах 4 зүйлийг заавал бичсэн байх шаардлагатай.

- Хадгалах хугацаа
- үйлдвэрлэгч /импортлогчийн/ нэр
- Тамхинд агуулагдах хорт бодис/бохь, никотин/-ын хэмжээ
- Үндэсний стандартын дугаар зэрэг болно.

Энэ хүрээнд авч үзэхэд манайд зарагдаж буй янжуур тамхин дахь бохины хэмжээ 1 - 13 мг/ш (зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ 14мг/ш), никотины хэмжээ 0.1 - 1.3 мг/ш (зөвшөөрөгдөх хэмжээ 1.3) хооронд байна. Зах зээл дээр борлуулж буй тамхинуудаас дотоодод үйлдвэрлэсэн тамхиуд буюу алтан навч, цагаан өргөө, улаан шонхор тамхинуудын бохь, никотины хэмжээ хамгийн их буюу зөвшөөрсөн хамгийн дээд үзүүлэлтэй адил түвшинд байна. Харин нүүрстөрөгчийн дутуу исэл, афлатоксин, пестицид, хяналтын түвшин, мансууруулах бодисын хувь хэмжээ зөвшөөрөгдөх хэмжээнд байгаа эсэх талаархи мэдээлэл тамхины хайрцаган дээр тавигддаггүй байна. (Хүснэгт 6 -аас дэлгэрэнгүй мэдээллийг харна уу)

2.2. Хулхи буюу хуурамч тамхины талаар:

Янжуур тамхи гэдэг нь тамхины ургамлын навчсийг технологийн дагуу боловсруулж, зориулалтын цаасаар ороосон, шүүлтүүртэй, татаж хэрэглэх бүтээгдэхүүнийг хэлнэ. Хулхи тамхи буюу хуурамч тамхи гэдэг ойлголтын хувьд Монгол улсад мөрдөж байгаа Янжуур тамхины улсын стандартын шаардлагыг хангаагүй бүтээгдэхүүнийг ойлгож болох бөгөөд улсын стандартаар дараахь техникийн ерөнхий шаардлага тавигддаг.

- Янжуур тамхийг 1 хайрцагт 20 ширхэгээс цөөнгүй тоогоор савлах
- Эрүүл мэндийн анхааруулга нь тамхи татсан, дам тамхидалтанд өртсөнөөс болж хүний эрүүл мэндэд учруулах хор хөнөөлийг дүрсэлсэн зураг, үндсэн болон тайлбар мэдээллээс бүрдэх,
- Тамхины хайрцаг, боодлын хажуу гадаргуу дээрх мэдээллийг янжуур тамхины техникийн улсын стандартын 7.3-т заасанчлан Монгол хэлээр бичсэн байх,
- Тамхины хайрцаг, боодол дээр тухайн тамхийг бусад тамхинаас илүү хор нөлөө багатай гэсэн утгатай үг бичих буюу түүнтэй адилтгах тэмдэг, дүрс, өнгө, тэдгээрийн хослол хэрэглэх зэрэг болно.

Чанарын үзүүлэлт болон стандартыг УМХЕГ-аас тогтмол шалгадаггүй бөгөөд иргэдээс ирүүлсэн гомдол болон тодорхой мэдээллийн дагуу зохих шалгалтыг хийдэг байна. Албан эх сурвалжийн өгүүлснээр хуурамч тамхийг ихэвчлэн жижиглэнгээр худалдаалах цэгүүдээр худалдаалдаг бөгөөд энэ тохиолдолд хуурамч тамхины талаархи иргэдийн гомдол санал зохих байгууллагад ирэх нь ховор байдаг гэжээ.

Тамхины хайрцаг, сав, баглаа, боодол дээр байвал зохих эрүүл мэндийн анхааруулга бусад шаардлагатай баримт бичиг нь монгол хэл дээр бичигдсэн онцгой албан татварын тэмдэгтэй байх, иргэдийн хувийн хэрэгцээндээ зориулан улсын хилээр оруулж болох тамхины зөвшөөрөгдөх хэмжээг тогтоох, тамхины тусгай зөвшөөрөлтэй цэгт худалдаалах зэрэг тамхины хууль бус худалдааг хориглоход чиглэсэн хууль эрх зүйн орчин манай улсад байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

8	Атгалзварын хэрэгний ХХК	Б.Э.Д 3-р хороо 15-р хороолом улам: 466068 466652	Гэрээ, 2007.03.23 Sales agreement	Else rights	10.9	БНГУУ	KT&G компанийн
9	Бамбардай ХХК	С.Э.Д 4-р хороо Улам: 317981	2007.04.29	Deer not sham Oris super sham/whitehol/ Oris super sham/light/ main	8.64 4.32 4.32 17.28	Арабын машин хуурайг у-е	Saigon Tobacco
10	Бамбардай-Он ХХК	С.Э.Д 1-р хороо Ж.Толгой сүмий зуулам: 3-р ороо байр улам: 125229	2008.01.16 SC01MN0168	M&D yellow Zeros Virginia Zeros american main	2.2 1.9 1.9 4.2	Арамын	SPS Cigarettes Co.,Ltd
11	Цага Аю ХХК	С.Э.Д 8-р хороо Мөнх буя ХХК-ийн байр Улам: 91913236	2007.12.10	Paran gold ultra light Paran blue light Paran gold special Swing way Swing queen main	0.416 0.416 0.416 1.4 1.4 4.95	БНГУУ	Forest Tobacco Co.,Ltd
12	Чойнагасандын ХХК	С.Э.Д 8-р хороо Улам сонгоо байр Улам: 328525	2005.65.01	Me to	4.7	БНГУУ	Yan Fu Co., Ltd Main
13	Ар Да Да Ту ХХК	Х.Э.Д 3-р хороо Да Аю жээ ХХК-ийн байр улам: 344129	2008.6A.07 The pacific cigar company limited- ын өмчлөгч эрхтэй дасгалынхооны а байрлам	Monte cristo 4 Monte cristo 2 Romero & yuleta rubon H Upman coronas Jose L. Petrosi conervas Guanajuata cristales Punch Royal selection II Portagas chices Portagas de luxe Roller belcoros flano Cohiba siglo IV main	6.001 6.001 6.001 6.001 6.001 6.001 6.001 6.001 6.001 6.011	БНХАУ Америкийн улс	БНХАУ-ыг HABOPQS SA улс
14	Монс-в-миче ХХК	С.Э.Д 4-р хороо бамбардайын талбай д/а Улам: 311959	2002.05.05 № 341866	Нале марша Нале марша бонн main	3.5 16.0 13.1	ОАУ	Донской табак улс
15	Монс ХХК	С.Э.Д 1-р хороо сонгоо орлогч оюу 7-р эвлэл улам: 7911333	2002.01.01 Коринг талбай ХХК-ийн	main	16.0	БНГУУ	Коринг Tobacco компани
16	Монсдораст талбай ХХК	Б.Э.Д 20-р хороо УБ мөнхсүхтэй ХХК-ийн байр улам: 9525911	2007.09.01 Шан Лу хонг компаний	main	20.0	БНХАУ	Шан Лу хонг компаний улс

Улсууд	2005 он			2006 он			2007 он			2008 он			2009-10 ^а			Нийт
	Экспорт түүхийн мөнхл	Энгийн дүн жал.хэмжээ	Баталгасан мөнхл	Энгийн дүн аж.хэмжээ	Баталгасан мөнхл	Энгийн дүн аж.хэмжээ	Энгийн дүн жал.хэмжээ	Баталгасан мөнхл	Энгийн дүн аж.хэмжээ	Баталгасан мөнхл	Энгийн дүн аж.хэмжээ	Баталгасан мөнхл	Энгийн дүн аж.хэмжээ	Баталгасан мөнхл	Энгийн дүн аж.хэмжээ	
АНУ	415.0	18.8	570.0	23.0	874.4	49.4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1859.4
Армани	-	-	-	-	-	-	-	-	3.1	3.5	-	-	-	-	-	3.1
БНСУ	207590.0	1805.4	233377.0	2517.2	345263.0	4142.0	309946.0	5639.5	191379.0	3698.3	1247,555.0	-	-	-	-	1247,555.0
Вьетнам	400.0	28.0	-	-	50.0	1.0	6660.0	88.2	-	-	-	-	-	-	-	10,710.0
Их Британи	5820.0	153.9	4610.0	136.4	5504.8	176.3	140.0	7.8	-	-	-	-	-	-	-	15,574.8
Казахстан	76790.0	1492.8	175180.0	2999.9	443656.0	7624.6	408800.0	8212.5	258730.0	4146.2	1,388,156.0	-	-	-	-	1,388,156.0
Киргизстан	-	-	3000.0	23.1	58480.0	291.8	33000.0	234.8	24500.0	213.4	120,990.0	-	-	-	-	120,990.0
Кувейт	20.0	0.2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20.0
Малайзи	-	-	50.0	2.1	7.8	0.2	70.0	3.8	160.0	6.95	247.8	-	-	-	-	247.8
АНЭмжиарт	13270.0	102.8	4360.0	39.5	8170.0	72.0	6720.0	62.3	-	-	-	-	-	-	-	32,520.0
ОХУ	39155.0	362.9	15897.8	156.3	43700.0	449.6	57438.0	811.0	53174.2	1015.8	209,555.0	-	-	-	-	209,555.0
Сингапур	163180.0	2285.6	126622.8	3145.1	195197.2	5190.5	415970.0	11348.9	221120.0	6400.0	1,052,090.0	-	-	-	-	1,052,090.0
Турк	100.0	1.9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28,690.2
Украин	153000.0	2058.3	167650.0	2221.4	43380.0	5742.3	525800.0	7372.7	286600.0	4364.8	1,566,190.0	-	-	-	-	1,566,190.0
Франц	-	-	-	-	20.0	1.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20.0
ХЕНГУ	3446.0	93.9	16315.0	274.6	18124.0	455.8	17736.0	443.4	16900.0	461.7	66,421.0	-	-	-	-	66,421.0
Румын	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	800.0
Эстония	-	-	-	-	-	-	1.6	0.1	-	-	-	-	-	-	-	1.6
Хангал	17000.1	67.0	11540.0	93.2	21174.0	94.3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40,714.1
Швейцарь	1820.0	43.2	4620.0	88.4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,840.0
Япон	4010.0	64.5	4220.0	137.4	14915.2	448.9	24900.0	851.1	18900.0	405.0	65,145.2	-	-	-	-	65,145.2
Нийт дүн	629316.1	8579.2	761412.6	11857.6	1512416.4	24839.7	1867184.7	35079.6	1101933.4	21643.4	5,872,233.2	-	-	-	-	5,872,233.2

Дүнсэл тахины импорт улсаар:

Хүснэгт 4

Улсууд	2005 он		2006 он		2007 он		2008 он		2009-10 ^а	
	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а
Вьетнам	-	-	11,500.0	25.3	-	-	-	-	-	-
Их Британи	2.5	0.2	-	-	-	-	-	-	-	-
Корейстан	397,914.5	918.4	415,800.0	1,005.0	471,885.8	1,154.1	434,300.0	1,105.2	354,474.0	1,116.0
АНУ	-	-	-	-	-	-	-	-	240.0	4.5
Сингапур	-	-	-	-	6.0	6.1	-	-	-	-
Хятад	985,252.0	1,868.7	751,386.0	1,589.6	933,620.0	2,097.7	1,097,510.0	3,271.2	588,052.0	2,074.8
Элстэй	-	-	-	-	-	-	1.5	0.1	-	-
Нийт дүн	1,383,269.0	2,787.3	178,686.0	2,620.0	1,465,511.8	3,251.9	1,532,211.5	4,376.5	942,766.0	3,195.3

Тахины импорт:

Хүснэгт 5

Улсууд	2005 он		2006 он		2007 он		2008 он		2009-10 ^а	
	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а	Бүт хэмжээ юг	Үнийн дүн мянгам.д.а
Явтуур тахины мянгам.д.	625,316.1	8,579.2	761,412.6	11,857.6	1,512,416.4	24,829.7	1,867,184.7	35,076.7	1,161,000.4	21,640.4
Дүнсэл тахины юг	1,380,360.0	2,787.3	1,478,586.0	2,620.0	1,405,511.8	3,251.9	1,532,211.5	4,376.5	942,766.0	3,195.3

Дотоодын зах зээлд борлогддож буй янгуур тамхинд агуулагдах хорт бодисын хэмжээ:					Хүснэгт 7	
ЭЛ	Тамхины нэр зэрэг	Агуулагдах буй бодисын хэмжээ (14)	Агуулагдах буй нийслэлийн хэмжээ (13)	ЭЛ	Тамхины нэр зэрэг	Агуулагдах буй бодисын хэмжээ (15)
1	Polo lights	4	0.4	19	Easy lights	4.5
2	West silver slim	6	0.6	20	Kent 8MG	8
3	West lights slim	7	0.6	21	Kent one	4
4	West silver	7	0.6	22	Lucky strike filler	13
5	Davidoff lights	7	0.6	23	Lucky strike lights	8
6	Davidoff silms	7	0.6	24	LD Blue	9
7	Davidoff classic	10	0.9	25	Madrid 7	7
8	maxim	8	0.6	26	Улаан шалхур	11
9	Kent	8	0.8	27	даблис	8
10	Mild seven lights	7	0.6	28	Маскэм 8	8
11	LD Platinum light	8	0.6	29	Маскэм дафт	19
12	LD pro	11	0.7	30	Tiaguan argon	12
13	LD light	9	0.7	31	Altan savch	13
14	Esse S.Gold	1.0	0.1	32	Kimkri	13
15	Marlboro/mild/	8	0.6	33	Oris super slim /menthol lights/	8
16	Marlboro Филтър нэгүс	9	0.5	34	clamour	3
17	Parliament /n ght blue/	10	0.8	49	murati	5

Гурав. Тамхины талаархи бодлогын баримт бичиг, төрийн хяналт

Манай улс Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага /ДЭМБ/-ын гишүүн орнуудын хэмжээнд тамхины хэрэглээ өндөр орны тоонд орж байгаа талаар дээр дурьсан бөгөөд тамхитай холбоотой өвчлөл, нас баралт анхаарал татахуйц хэмжээнд нэмэгдэн, дам тамхидалтын нөлөөгөөр олон зуун мянган эрүүл хүн, бага насны хүүхэд, өсвөр үеийнхэн, эмэгтэйчүүд өвчин эмгэгт өртөмхий болж үндэсний эрүүл мэнд, эдийн засаг, нөхөн үржихүй, хүрээлэн байгаа орчинд ноцтой хор уршиг учруулж байна.

Өндөр хөгжилтэй орнууд сүүлийн 40 гаруй жил тамхины хэрэглээг бууруулах, хязгаарлахад чиглэсэн үр дүнтэй тамхины хяналтын стратеги боловсруулан хэрэгжүүлсэнээр тамхи хэрэглэгчдийн тоо эрс буурсан байна. Тамхи үйлдвэрлэн борлуулагч улс дамнасан зарим томоохон компаниуд зах зээлээ хадгалахын тулд хөгжиж буй орнууд руу тамхины үйлдвэрлэл, борлуулалтаа шилжүүлэн байршуулах, шууд болон шууд бус /өнгө үзэмжтэй савлалт, харьцангуй хямд үнэ, үнэгүй болон урамшуулалт худалдаа, тамхины нэр шошгыг бүтээгдэхүүнд ашиглах, хүмүүнлэгийн тусламж үзүүлэх гэх мэт/ зар сурталчилгаа ашиглах зэргээр тамхи хэрэглэгчдийн тоог нэмэгдүүлэхийг чармайж байна.

3.1. Тамхины хяналтын талаарх бодлогын баримт бичиг:

Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх асуудлын хүрээнд эрүүл мэндийн бус, нийгэм, эдийн засгийн цаашилбал дэлхий нийтийн хөгжлийн тулгамдсан асуудал болж байгааг харгалзан үзэж дэлхий дахинд тамхидалтын тархалт, түүнтэй холбоотой өвчлөл, нас баралтыг бууруулах зорилгоор “Тамхины хяналтын суурь конвенц” -ийг 2003 оны 5 дугаар сарын 21-ний өдөр Женев хотноо хуралдсан ДЭМБ -ын 56 дугаар чуулганаар ДЭМБ-ын гишүүн 192 орон санал нэгтэй баталсан байна. Энэхүү Конвенцид нэгдэх тухай хуулийг УИХ 2003 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдөр соёрхон баталсныг 2004 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдөр ДЭМБ албан ёсоор бүртгэж, олон улсын хэмжээнд баталгаажуулсан юм.

Төрөөс тамхины хэрэглээг тогтмол, тасралтгүй бууруулахад чиглэсэн удирдлага, зохион байгуулалт, нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн үр нөлөөтэй иж бүрэн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх зорилго бүхий “Тамхины хяналтын тухай” хуулийг УИХ-аас 4 бүлэг 13 зүйлтэйгээр 2005 оны 7 дугаар сарын 01 -ний өдөр шинэчлэн батласан. “Тамхины хяналтын тухай” хуулийг шинэчлэн найруулсанаас хойших хугацаанд тамхины хяналтын зохицуулалтын талаар нийт 15 бодлогын баримт бичиг батлагдан гарсан байна.

3.2 Тамхин бүтээгдэхүүний стандарт, тээвэрлэлт болон хадгалалтанд тавигдах шаардлага

Стандартчлал, хэмжил зүйн үндэсний төвөөс тамхи, тамхин бүтээгдэхүүнд тавигдаж байгаа дараах стандартууд байна.

- Янжуур тамхи-Техникийн ерөнхий шаардлага /MNS 50245:2008/
- Хүнсний барааны агуулах-Техникийн ерөнхий шаардлага /MNS 5364:2004/
- Худалдааны газрын үйлчилгээний стандарт /MNS 5021:2001/
- Тамхи ба тамхин бүтээгдэхүүн-Тайлбар толь /MNS ISO10815:2001/
- Янжуур тамхи-дээж авах /MNS ISO8243:2001/
- Янжуур тамхи-Утааны конденсат дахь никотины хэмжээг тодорхойлох. Хийн хроматографийн арга /MNS ISO10315:2001/
- Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүн. Чийг тодорхойлох жингийн арга /MNS 5127:2002/
- Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүн. Никотин ба бохины хэмжээг тодорхойлох жингийн арга /MNS 5128:2002/

- Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүн. Хлорорганик пестицид тодорхойлох /MNS 5129:2002/
- Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүн. Фосфорорганик пестицид тодорхойлох /MNS 5130:2002/
- Хүнсний эрүүл ахуйн ерөнхий зарчим /MNS CAC/RCP1:2003/зэрэг болно.

Янжуур тамхи - Техникийн ерөнхий шаардлага стандартыг 2010 оны 01 сарын 01-ний өдрөөс эхлэн мөрдөх ба энэхүү стандартыг янжуур тамхийг үйлдвэрлэх, савлах, шошиглох, шалгах, хадгалах, тээвэрлэх, борлуулахад янжуур тамхи үйлдвэрлэгч, импортлогч, борлуулагч, хэрэглэгч болон хяналт, баталгаажуулалтын үйл ажиллагаанд мөрдөнө. 2010 оноос мөрдөх Янжуур тамхи-Техникийн ерөнхий шаардлага нь тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний хайрцаганд байрлах эрүүл мэндийн анхааруулгыг тамхи татсан, дам тамхидалтанд өртсөнөөс болж хүний эрүүл мэндэд учруулах хор хөнөөлийг дүрсэлсэн зураг, үндсэн болон тайлбар мэдээллээс бүрдэхээр тусгажээ.

Тамхийг Хүнсний барааны агуулах - Техникийн ерөнхий шаардлага /MNS 5364:2004/-ын дагуу төрөлжсөн агуулах буюу хадгалах онцгой нөхцөл /халуун, хүйтэн, агаарын чийг тохируулах гэх мэт/ горим шаарддаг тодорхой бүлгийн бараа хадгалах зориулалттай агуулахад хадгалагдана. Хадгалах байр нь 65 ± 5 хувийн харьцангуй чийглэгтэй байх ба орчны температур нь 17°C -ээс 20°C байна.

Янжуур тамхийг үйлдвэрлэсэнээс хойш 2 жил хүртэлх хугацаагаар хадгалах бөгөөд авдартай тамхийг шалнаас 10 см, халаагуураас 20 см-ээс багагүй зайд гэрлийн шууд тусгалаас хамгаалсан, сараалж модон тавиур дээр дундуур нь агаар чөлөөтэй орох зайтай байрлуулж хадгална.

3.3. Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний татварын талаар

Тамхины хяналтын тухай хуулийн 4.1.1 -т "Тамхины татварыг тасралтгүй нэмэгдүүлэх замаар тамхины хяналт, хүн амын эрүүл мэндийг дэмжих үйл ажиллагааг тогтвортой санхүүжүүлж, насанд хүрээгүй иргэнийг тамхинд орохоос сэргийлэх, тамхины хэрэглээг" бууруулах зарчмыг баримтлана гэж заасан байдаг. Онцгой албан татварын тухай хуульд 2006 - 2009 оны хооронд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар тамхинд ногдуулах онцгой албан татварыг 5 удаа нэмэгдүүлсэн байна.

Одоогийн байдлаар:

Д/д	Онцгой албан татвар ногдуулах барааны нэр	Биет нэгж	Ногдуулах онцгой албан татварын хэмжээ /ам.долларт шилжүүлсэнээр/	
			Эх орны үйлдвэрийн бараа	Импортоор авсан бараа
1.	Янжуур болон түүнтэй адилтгах бусад тамхи	100 ширхэг	0.60	1.20
2.	Дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхи	1 кг	0.30	0.90

Гаалийн Ерөнхий газрын даргын 2006 оны 24 тоот тушаалаар батлагдсан “Зорчигчийн хувийн хэрэглээний эд зүйлийг улсын хилээр нэвтрүүлэх” журамд заасанаар 18 наснаас дээш зорчигч янжуур 200 ширхэг, сигар, навчин тамхи 50 ширхэг, задгай тамхи 250 граммаас илүүгүйгээр албан татваргүйгээр нэвтрүүлэхийг зөвшөөрсөн байна. ДЭМБ, Дэлхийн банкны хамтарсан судалгаагаар тамхины татварыг 10 хувиар нэмэгдүүлэхэд тамхины хэрэглээ хөгжингүй орнуудад 4 хувь, хөгжиж байгаа болон буурай хөгжилтэй орнуудад 8 хувь буурч улсын орлого 7 хувиар нэмэгддэг болохыг тогтоожээ. Тамхины хэрэглээгээр дэлхийд 3 -рт ордог Хятад улсад тамхины татварыг 10 хувиар өсгөхөд тамхины хэрэглээ 5 хувиар буурч, улсын орлого 5 хувиар нэмэгдэх тооцоо гарсан байна.¹⁹

Тамхинд ногдуулах онцгой албан татварыг нэмэгдүүлэх бодлогыг тууштай баримтлах нь нэг талаар хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг тохиолдлоор тамхинд сонирхон орохоос сэргийлдэг хамгийн үр дүнтэй арга төдийгүй нөгөө талаар улсын орлогыг нэмэгдүүлдэг болох нь батлагджээ.

3.4 Тамхины зар, сурталчилгааны талаар

Тамхины зар сурталчилгаа явуулахыг Монгол Улсын тамхины хяналтын тухай хууль, Зар сурталчилгааны тухай хууль болон Олон Нийтийн радио телевизийн тухай хуулиар хориглосон байдаг боловч тамхи үйлдвэрлэгчид болон тамхи импортлогч компаниудын хувьд өөрсдийн бараа, бүтээгдэхүүнийг мэдээллийн бүхий л сувгаар далд хэлбэрээр сурталчилсаар байна.

Жишээлбэл: тамхи үйлдвэрлэгч болон тамхи импортлогч компаниудын хувьд тамхины брэнд нэрийг өөрийн бүтээгдэхүүнд /тамхины нэр бүхий бал, үзэг, хөзөр г.м/хэрэглэх, шинэ тамхины дээжис тараах, баар рестронд тамхины “амталгаат” худалдааг урамшуулал хэлбэрээр явуулах, тамхины хайрцаг цуглуулсан тохиолдолд сугалаа гаргах, соёл, урлагын арга хэмжээг ивээн тэтгэх, тамхи зардаг цэгт сурталчилгаа байрлуулах зэргээс гадна тамхины сурталчилгаа бүхий том самбаруудыг ашиглах, нэвтрүүлэг болон бусад арга хэмжээг ивээн тэтгэх, нэр цуутай хүмүүсээр тамхи сурталчилуулах, уут торонд лого наах, сонин хэвлэлд төлбөртэй нийтлэл нийтлүүлэх, зар тавих зэрэг аргууд гарсаар байна.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн 8.1 дугаар зүйлд тамхийг дараахь хэлбэрээр сурталчилахыг хориглосон байна.

- Тамхи болон тамхины үйлдвэрийн нэр, тэмдэг, түүнтэй холбоотой зураг ашиглах замаар тамхийг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгсэл, кино, интернэт, ханын самбар, зурагт хуудас, зар чимэглэл, зорчигчийн тийз болон бусад биет байдлаар сурталчлах;
- Хүүхдэд тамхи татахыг зааж сургах, өөгшүүлэх;
- Хуулийн этгээдийг тамхи болон тамхины үйлдвэрийн нэрээр нэрлэх;
- Тамхи үйлдвэрлэгчээс соёл урлаг, биеийн тамир, спортын болон бусад олон нийтийн арга хэмжээнд ивээн тэтгэгчээр оролцох, төрөл бүрийн хандив, тусламж, тэтгэлэг үзүүлэх;
- Эд бараа, хувцас, хэрэглээний зүйлд тамхи болон тамхины үйлдвэрлэлийн зураг, нэр, тэмдэг хэрэглэх;
- Бусад хэлбэрээр тамхи сурталчлах.

Мөн хуулиар тамхины зар сурталчилгааны материалыг улсын хилээр оруулахыг хориглосон болно. Гэвч өнөөдөр энэ хуулийн хэрэгжилт туйлын хангалтгүй байгаа бөгөөд хууль

¹⁹ ДЭМБ, Дэлхийн банкны “Тамхины татварыг нэмэгдүүлэх нь тамхидалттай тэмцэх гол арга зам мөн номны хэвлэлийн мэдээлэл

зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх захиргааны арга хэмжээ нь иргэнийг 20000 - 60000 төгрөг, албан тушаалтныг 40000 - 60000 төгрөг, хуулийн этгээдийг 200000 - 250000 төгрөгөөр торгохоор заасан нь хууль тогтоомж зөрчигчдөд хариуцлага тооцох бус харин тамхи, тамхин бүтээгдэхүүнийг сурталчилахад ямар нэг хуулийн хөшүүрэг болох боломжгүй байгаа юм.

Дүгнэлт, зөвлөмж

Энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэхэд цаг хугацааны хувьд маш давчуу, зарим мэдээ мэдээлэл нь байгууллагын нууцлалд хамаарагддаг учир олдохгүй байсаныг юуны түрүүн тэмдэглэх нь зүйтэй байх. Гэвч судалгааны багаас тодорхой хэмжээгээр тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний талаарх мэдээллийг Гаалын Ерөнхий газар, Үндэсний статистикийн хороо, Улсын мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, Эрүүл мэндийн яам, Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага зэрэг байгууллагын холбогдох албан тушаалтантай уулзаж ярилцаж, авсан мэдээ, мэдээллийн дүнд гүйцэтгэсэн болно.

Судалгааны ажлын хүрээнд дараахь зөвлөмжийг гаргаж байна. Үүнд:

1. Тамхины үйлдвэрлэл, борлуулалт эрхлэгч компаниудын хувьд тамхи, тамхин бүтээгдэхүүнийг рекламдах, спонсорлох үйл ажиллагаа нь тамхины зах зээлийг өргөтгөж, өсвөр үеийхэн, залуусыг татан оруулдаг байна. Иймд хэвлэл, мэдээллийн хэрэгсэлээр тамхи, тамхин бүтээгдэхүүнийг сурталчилахыг хатуу хориглох, хяналт, шалгалтыг эрчимжүүлэх, хууль тогтоомж зөрчсөн тохиолдолд авах арга хэмжээг өндөржүүлэх;
2. Тамхины хайрцагны гадаргууны дор хаяж 50% нь эрүүл мэндийн талаарх анхааруулга, энэ тухай зурган илэрхийллийг оруулсан байх ёстой юм. Тамхины хор хөнөөлийн талаар харьцангуй сайн мэдлэгтэй АНУ-д гэхэд л тамхийг шинээр хэрэглэгсэдийн дийлэнх нь тамхи ямар ямар өвчин үүсгэдэгийг мэддэггүй байна. Учир нь тамхи хаа сайгүй зарагдаж, хаа сайгүй байж л байдаг эд болсон нь хүмүүст тамхи тийм аюултай бус, хэрэв үнэхээр аюултай юм бол кокаин, героин зэрэг шиг хууль бусаар хэрэглэж байх ёстой гэсэн сэтгэгдэл төрүүлдэг байна.
3. Хүмүүст өөрийн эрхгүй төрсөн энэ буруу ойлголтыг засахад маш хүчтэй анхааруулга хэрэгтэй бөгөөд хэрэглэгчдэд энэ бол ердийн, эрүүл мэндэд хоргүй бүтээгдэхүүн биш гэдгийг байнга сануулж байх явдал нэн шаардлагатай юм. Иймд тамхи тамхин бүтээгдэхүүний хор хөнөөлийн талаархи зурагт хуудас, анхааруулгыг олон нийтийн газар, тамхи борлуулах цэг зэрэгт тогтмол байршуулах;
4. Янжуур тамхийг 20 ширхэгээс доош хэмжээгээр жижиглэн зарахыг хориглох, учир нь хүүхэд, өсвөр үеийхэн орлогогүй, төлбөрийн чадвар багатай хүн амд тамхи ширхэглэн худалдаалах явдал нь тамхи татах бололцоог илүү олгож байна. Иймд хүүхдэд тамхи худалдаалахыг хориглох, хүүхэд тамхи татах явдлыг зогсоох зорилгоор тамхи жижиглэн худалдаалагчдыг ийм үйлдэл гаргахгүй байхыг анхааруулах, хийсэн тохиолдолд өндөр хэмжээний торгууль, шийтгэл хүлээдэг эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх;
5. Тамхи татдаггүй иргэдийг дам тамхидалтаас хамгаалах хэрэгтэй. Дам тамхидалт /өөрөөр гадаад орчны тамхидалт, идэвхгүй тамхидалт гэж нэрлэдэг/ нь хэдийгээр цөөн тоотой ч гэсэн идэвхтэй тамхичдад үүсгэж байгаа өвчинд бүрэн нэрвэгддэг байна. Иймд олон нийтийн газар, ажлын байр, ресторан, сургууль зэрэгт тамхи татахыг бүрэн хориглох;
6. Тамхины татварыг нэмэгдүүлсэнээр тамхины хэрэглээ багасдаг болохыг Олон Улсын туршлага харуулж байна. Татвар нэмэгдсэнээр тамхины хэрэглээг, ялангуяа залуусын тамхины хэрэглээг хамгийн бууруулж, улсын орлогыг нэмэгдүүлдэг

- байна. Үүний хажуугаар тамхины үнийг бууруулахад нөлөөлж, татвараас зайлсхийдэг арга болох тамхи хууль бусаар хил давуулах явдалтай тэмцэх;
7. Тамхинд орсон хүмүүсийг тамхинаас гарахад нь туслах, тамхины хор хөнөөлийг хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлээр болон аман сурталчилгааг олшруулах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлээр дамжуулан тамхины эсрэг сурталчилгааг тогтмол хийх шаардлагатай байна. Үүний тулд Тамхины хяналтын цогц хөтөлбөрийг бодиттой хэрэгжүүлэх;
 8. Бүх нийтийн боловсролын компанит ажлаар хүн амын хуулийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, ойлгуулах нь хуулийн хэрэгжилтийг хялбар болгох арга замын нэг юм. Иймд хүүхдэд тамхи зарахыг хориглосон, дам тамхидалтаас иргэдийг хамгаалсан, тамхийг хууль бусаар хил давуулахыг хязгаарласан хуулиудыг хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтэнд хяналт тавих;
 9. Монгол улс Тамхины хяналтын суурь конвенцийн дагуу тамхины хэрэглээг үр дүнтэй бууруулахад үндэслэн тамхины хяналтын цогц бодлогын зарим асуудлуудыг бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдах шаардлагатай байна. Үүнд:
 - Тамхи үйлдвэрлэгчид болон импортлогчдын зүгээс тамхины хорт бодисын агууламж, тэдгээрийн ялгарах хэмжээг засгийн газарт үнэн зөвөөр мэдээлэх
 - Тамхины хаана худалдаалахыг зөвшөөрсөн тухай мэдээллийг тамхины сав баглаан дээр байрлуулах талаар стандартад тусгах
 - Тамхийг хүүхдэд худалдаалахгүй талаар тодорхой, харагдахуйц самбарыг тамхи худалдаалж буй бүх цэгүүдэд байрлуулах
 - Чихэр, амттан, тоглоом зэрэг хүүхдийн сонирхлыг татахуйц зүйлсийг тамхины хэлбэртэй үйлдвэрлэх, ийм зүйлсийг худалдаалахыг хориглох зэрэг болно.

* * *

Хавсралт 1

Тамхины хяналтыг зохицуулж байгаа хууль, эрх зүйн актууд

- Тамхины хяналтын тухай Монгол Улсын хууль /2005.07.01/
- Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай Монгол Улсын хууль /2001.02.01/
- Зар сурталчилгааны тухай Монгол Улсын хууль /2002.05.30/
- Олон нийтийн радио, телевизийн тухай Монгол улсын тухай хууль /2005.01.27/
- Шударга бус өрсөлдөөнийг хориглох тухай Монгол улсын хууль /2000.05.12/
- Эрүүл мэндийг тухай Монгол Улсын хууль /1998.05.07/
- Онцгой албан татварын тухай Монгол Улсын хууль /2000.11.17/
- Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай Монгол Улсын хууль /2006.06.29/
- Янжуур тамхи-техникийн ерөнхий шаардлага, Монгол Улсын стандарт /2008 он/
- Онцгой албан татварын тэмдгийн үнийг шинэчлэн батлах тухай /2002.06.27/
- Импортын архи, дарс, тамхины онцгой албан татвар болон онцгой албан татварын тэмдгийн талаархи мэдээлэл солилцох журам батлах тухай Үндэсний татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газрын даргын хамтарсан 159/446 тоот тушаал /2002/
- Журам батлах тухай /зорчигчийн хувийн хэрэглээний эд зүйлс, эмэнд гаалийн бүрдүүлэлт хийх журам/ Гаалийн Ерөнхий газрын даргын 115 тоот тушаал /2002/

- УИХ -ын тогтоол-Импортын барааны гаалийн албан татварын хувь, хэмжээ батлах тухай /1999.06.03 №27/
 - УИХ-ын тогтоол - Нийгмийн эрүүл мэндийн талаар төрөөс баримтлах бодлогыг батлах тухай /2001.11.08 №81/
- 4.2. Эрүүл мэндийн боловсрол, зан үйлийн төлөвшил
- 4.2.4 Архи, тамхи, мансууруулах бодис хэрэглэх, буруу зан үйлийг өөрчлөх замаар зүрх судасны өвчин, хорт хавдар, осол, гэмтлийг бууруулна.
- 4.4. Нийгмийн эрүүл мэндийн удирдлага, зохион байгуулалт
- 4.4.4. Хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлдэг архи, тамхины онцгой албан татварын тодорхой хэсгийг хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжих, эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэхэд зарцуулна.
- Эрүүл мэндийн сайдын тушаал-Эрүүл мэндийг дэмжих сангийн хөрөнгийн 2009 оны үйл ажиллагааны чиглэл, хөрөнгийн хуваарилалт

Үйл ажиллагаа	Хариуцах байгууллага	Хамтран ажиллах байгууллага	Хугацаа / улирал	Хүлээгдэж буй үр дүн	Шалгуур үзүүлэлт	Төсөвсая.Т
<p>2.1. Тамхины хяналт ба урьдчилан сэргийлэлт</p> <p>Тамхины хяналтын арга хэмжээг салбар дундын хэмжээнд сайжруулахад чиглэсэн ухуулга, сурталчилгаа, уулзалт, сургалт, семинар зохион байгуулах, дэлхий нийтээр тамхи татахгүй өдрийг тэмдэглэх.</p> <p>5</p> <p>Сэдэв:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хэвлэл мэдээллээр сурталчлах • Сэтгүүлчидтэй уулзалт-ярилцлага зохиох • Гарын авлага гаргах • МСС-ны материал түгээр 	ЭМЯ НЭМБХЗГ	ЭМДС, ЗХГА-ЭМГ, НЭМХ, СЭМУТ, ЗДТГ, Олон нийтийн байгууллага, ТББ, хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд	2	Тамхины хор нөлөөний талаархи хүмүүсийн мэдлэг нэмэгдэж, хандлага өөрчлөгдөнө.	Кампанит ажлын тайлан гаргасан бүтээгдэхүүний тоо Үр дүнгийн үнэлгээ	15

6	Янжуур тамхины техникийн ерөнхий шаардлага-үндэсний стандарт MNS5024:2008-ыг хэрэгжүүлэх зорилгоор үйлдвэрлэл, импортлолын техникийн зохицуулалтын баримт бичиг боловсруулж, холбогдох байгуулагуудтай зөвшилцөх уулзалт хийх	ЭМЯ НЭМБХЗГ	ХХААХҮЯ, ГХЯ, УМХГ, СХҮТ	2 - 4	Янжуур тамхины техникийн зохицуулалт боловсруулсан байна	Боловсруулж зөвшилцсөн техникийн зохицуулалтын баримт бичиг	5
7	Тамхигүй байгууллага хамт олон сэдэвт ажлуудыг аж ахуй нэгж байгууллага, хамт олон, сургуулиудын дунд зохион байгуулах	ЭМЯ НЭМБХЗГ	ЗГХА - ЭМГ, НЗДТГ, МУИС -ийн оюутны ЛЕС клуб, Мансуурлын эсрэг үндэсний төв-ТББ	2 - 4	Тамхигүй орчин болох хөдөлгөөн өрнөнө.	Тамхигүй хамт олон болохоор ажиллаж буй хамт олон байгууллагын тоо	8
Дүн							28

* * *

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль 1992 он
2. Тамхины хяналтын тухай хууль 2005 он
3. Онцгой албан татварын тухай хууль 2006 он
4. Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хууль 2001 он
5. Шударга бус өрсөлдөөнийг хориглох тухай хууль 2000 он
6. Эрүүл мэндийг тухай хууль 1998 он
7. Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хууль 2006 он
8. УИХ-ын 2001 оны 81 тоот тогтоол “Нийгмийн эрүүл мэндийн талаар төрөөс баримтлах бодлогыг батлах тухай”
9. ҮТЕГ -ын даргын 2002 оны 127 тоот тушаал “Онцгой албан татварын тэмдгийн үнийг шинэчлэн батлах тухай”
10. Үндэсний татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газрын даргын хамтарсан 2002 оны 159/446 тоот тушаал “Импортын архи, дарс, тамхины онцгой албан татвар болон онцгой албан татварын тэмдгийн талаархи мэдээлэл солилцох журам батлах тухай”
11. Гаалийн Ерөнхий газрын даргын 2002 оны 115 тоот тушаал “Журам батлах тухай” / зорчигчийн хувийн хэрэглээний эд зүйлс, эмэнд гаалийн бүрдүүлэлт хийх журам/
12. Янжуур тамхи - Техникийн ерөнхий шаардлага /MNS 50245:2008/
13. Хүнсний барааны агуулах-Техникийн ерөнхий шаардлага /MNS 5364:2004/
14. Дэлхийн тамхины хэрэглээний тандалтын тогтолцоо - Монгол 2007 он

15. WHO Report on the global tobacco epidemic 2008 он
16. Халдварт Бус Өвчний Эрсдэл Хүчин зүйлсийн Тархалтын Түвшин тогтоох судалгаа – 2006 он
17. IDRI - CRDI болон МНЭММН “Монгол Улсын үндэсний бодлогыг тамхины хяналтын суурь конвенцитай харьцуулсан судалгааны дүн” 2006 он
18. ДЭМБ, Дэлхийн банкны “Тамхины татварыг нэмэгдүүлэх нь тамхидалттай тэмцэх гол арга зам мөн номны хэвлэлийн мэдээлэл

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН